

Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde

Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde

Peter Klaver

Vierde druk

Reed Business Education, Amsterdam

Auteur: Drs. P.S.J. Klaver, praktiserend dierenarts te Dodewaard

Redactieraad

Prof.dr. P. Zwart, dierenarts, emeritus hoogleraar Pathologie Bijzondere Dieren, Universiteit Utrecht

Drs. J.W. de Boer, praktiserend dierenarts te Damwâld

Drs. Anja Dijkstra, dierenarts met speciale interesse voor paarden en farmacologie

Drs. Judith E.M. Kocks, praktiserend dierenarts te Arnhem en deskundige fertiliteit en voortplanting

Ing. J.P.H.M. Vossen, hoofd UVDL Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht

Eerste druk, Elsevier gezondheidszorg, Doetinchem 2006

Tweede druk, Elsevier gezondheidszorg, Doetinchem 2008

Derde druk, Reed Business, Amsterdam 2011

Vierde druk, Reed Business Education, Amsterdam 2014

© Reed Business, Amsterdam 2014

Omslagontwerp: Studio Bassa, Culemborg

Reed Business Education is onderdeel van Reed Business bv, Postbus 152, 1000 AD Amsterdam.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaardt auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was, is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenuen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veeveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

ISBN 978 90 352 3813 8

NUR 872, 886

Dit *Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde* is bestemd voor allen die door studie, hobby of beroepshalve regelmatig te maken hebben met dieren en dierziekten.

Opleidingen

- dierenartsassistenten in opleiding (LOI, Barneveld, Groenhorstcollege, IPC-dier, regionale ROC);
- studenten Hoger Agrarisch onderwijs in Dronten, Den Bosch en van Hall-opleiding;
- studenten opleiding voor veterinaire natuurgeneeskunde Silverlinde, Breda
- studenten aanverwante studies zoals Universiteit Wageningen, (medische) biologie en geneeskunde;
- studenten dierfysiotherapie.
- studenten diergeneeskunde Utrecht/Antwerpen/Gent;
- studenten diervverzorging.
- medewerkers belangenorganisaties op dierengebied;
- medewerkers dierenpeciaalzaken;
- medewerkers opvangcentra voor vogels, egels en wildlife;
- paardenfokkers;
- dierenartsbezoekers en medewerkers farmaceutische industrie;
- biologen en ecologen;
- medewerkers NVWA;
- veehouders en agrarisch adviseurs/bedrijfsverzorgers;
- veevoederindustrie en hun medewerkers;
- wildbeheerders en jagers;
- eigenaren dekstations, draffen renstallen.

Beroepen

- beleidsmedewerkers/ambtenaren/journalisten;
- bibliotheken op mbo-/hbo-opleidingen;
- biotechnici en zoölogisch laboranten;
- paraveterinair;
- dierenartsassistenten;
- dierenartsen;
- dierenartsmedewerkers;
- dierentuinmedewerkers;
- dierfysiotherapeuten;
- hondentrainers/gedragdeskundigen;
- kennelhouders/asielhouders/hondenfokkers;
- manegehouders en instructeurs;

Overige personen in de dierensector

- aquariumhouders;
- dierenliefhebbers;
- duivenmelkers;
- eigenaren van paarden, honden, katten, koeien, fretten, konijnen en knaagdieren;
- houders van hobbydieren en -pluimvee;
- imkers;
- kwekers van vogels;
- natuurliefhebbers.

*Voor mijn overleden vader Siem Klaver:
zijn pioniersgeest leeft voort in zijn kinderen.*

Voorwoord bij de vierde druk

Dit *Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde* (eerste uitgave 2006) is het eerste uitvoerige Nederlandstalige woordenboek met uitleg van diergeneeskundige termen. Daarvoor zette ik 25 jaar geleden mijn eerste stappen tijdens mijn Artisperiode. Als hoofd van de veterinaire afdeling vertaalde ik de sectieverslagen met dierenartsenlating in voor de diervverzorgers begrijpelijke termen. Al snel besloot ik een lijst van veelvoorkomende termen te maken, zodat zij zich zelf konden red- den. Dit mondde uit in het *Harpij diergeneeskundig woordenboek* (1995) met ongeveer duizend trefwoorden voor dierentuinmedewerkers. Daarna volgde de *DierenDisk* (1998), een cd-rom, met een uitgebreide woordenlijst aangevuld met dierziekten en veel informatie over (huis)dieren.

In 2005 werd ik benaderd door Reed Business om het *Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde* samen te stellen. Als richtlijn heeft Coelho, *Zakwoordenboek der Geneeskunde* gediend, waar ik zelf tijdens mijn studie diergeneeskunde veelvuldig gebruik van heb gemaakt. Ondertussen ben ik vijf jaar docent anatomie op de faculteit Diergeneeskunde in Utrecht geweest en merkte aan mijn studenten dat er ondanks internet een grote behoefte is aan een betrouwbaar verklarend diergeneeskundig woordenboek.

Het woordenboek biedt korte, duidelijke omschrijvingen van vrijwel alle begrippen die men in de dagelijkse praktijk van de dierenarts en de diervverzorgende beroepen tegenkomt. Het *Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde* is bestemd voor allen die door studie of beroepshalve regelmatig te maken hebben met dierziekten. Bovendien is het woordenboek door de heldere en beknopte uitleg ook voor diereigenaren een toegankelijk naslagwerk.

De tweede druk van het *Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde* (2008) is geheel geactualiseerd en uitgebreid. Elk trefwoord is (opnieuw) gewogen en waar nodig aangevuld. Er zijn meer relevante ziekten omschreven, de beschrijving van sommige aandoeningen is geactualiseerd, er is extra aandacht besteed aan laboratoriumonderzoek en er zijn tabellen met normaalwaarden van bloedonderzoek opgenomen van de meest voorkomende diersoorten. Om aan te sluiten bij de digitale informatiebehoefte is een lijst met relevante internetadressen van organisaties toegevoegd.

Voor de derde uitgave van het *Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde* (2011) zijn rond de 800 nieuwe trefwoorden toegevoegd, met name op het gebied van anatomie, ziektekunde, medicijnen en therapie. De andere lemma's zijn opnieuw bekeken door de redactieraad, die uitgebreid is met dierenarts Anja Dijkstra, deskundig op het gebied van paarden en farmacologie-farmacotherapie, waarvoor mijn dank!

Voor deze vierde druk van het *Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde* (2014) zijn rond de 600 beschrijvingen aangepast en of toegevoegd, op het gebied van de voortplanting, laboratoriumdiagnostiek en antibioticaresistentie. De normaalwaardelijsten voor het laboratorium zijn geheel vervangen en vormen nu de standaard van de Faculteit Diergeneeskunde te Utrecht.

Mijn grote dank gaat uit naar prof. dr. Peernel Zwart, die opnieuw bereid was om zijn ruime ervaring ter beschikking te stellen als dierenartsspecialist in het vakgebied reptielen – bijzondere dierenpathologie. Ook mijn (studie)vriend dierenarts Jan de Boer wil ik bedanken voor zijn aanvullende bijdragen, met name op het gebied van de landbouwhuisdieren en voor het verbeteren van vele taalkundige omschrijvingen. Aan de redactieraad is dierenarts Judith Kocks toegevoegd, deskundige op het gebied van de fertiliteit, voortplanting en ki. Judith heeft daarnaast diverse redactionele taken verricht voor de vierde druk.

Laboratoriumonderzoek speelt een steeds grotere rol in de huidige diergeneeskunde. Ik ben dankbaar dat ing. Jos Vossen kritisch naar de termen met betrekking tot het laboratorium heeft willen kijken en suggesties heeft gegeven voor verbetering.

Peter Klaver, auteur-publicist
dierenarts voor gezelschapsdieren, exoten en wildlife
Dodewaard, augustus 2014
www.kliniek-klaver4dieren.nl

Aanwijzingen voor de gebruiker van dit Zakwoordenboek van de Diergeneeskunde

- Trefwoord = lemma is vetgedrukt, soms in twee gangbare schrijfwijzen: **anemie**, **anaemia**. De Nederlandse term wordt in de regel als eerste vermeld, gevolgd door de Griekse/Latijnse spellingsvorm.
- Woorden worden soms gevolgd door (*Grieks*) – (*Latijn*) – (*Frans*) – (*Engels*) – (*Duits*). Dit geeft de herkomst van het woord aan.
- Dan volgen eventuele synoniemen, bij voorkeur de Nederlandse en de wetenschappelijke term: **anemie**, **anaemia** (*Grieks*) bloedarmoede.
- Er wordt een korte en duidelijke definitie gegeven van het begrip; **anemie**, **anaemia** (*Grieks*) bloedarmoede; verlaagd aantal rode bloedcellen in het bloed.
- Dan kan verwijzing volgen naar een aanverwant begrip met ‘zie ook’, waar ingegaan wordt op raakvlakken die te maken hebben met dit trefwoord; **anemie**, **anaemia** (*Grieks*) bloedarmoede; verlaagd aantal rode bloedcellen in het bloed, zie ook hematocriet.
- De omschrijving bevat in de regel geen moeilijke termen.
- Als er toch een moeilijke term in voorkomt, wordt deze toegelicht of wordt in veel gevallen met een *sterverwijzing doorverwezen naar de betreffende term; een *sterverwijzing wordt ook toegepast als bij het trefwoord alleen het synoniem wordt vermeld en bij dat synoniem de uitleg wordt gegeven (bijv. **bloedvergiftiging** *septikemie.) Ook kunnen termen zonder *sterverwijzing (asterisk) in het woordenboek voorkomen.
- Na een vetgedrukt trefwoord met uitleg volgt soms een *cursief* woord, dat nauw verwant is met het trefwoord: **amnion** (*Grieks*) binnenste van de drie vliezen die een vrucht omgeven; *amnionholte* de vruchtzak waarin het vruchtwater zich bevindt.
- Wetenschappelijke namen van dieren, planten, bacteriën en schimmels staan *cursief* geschreven en de eerste naam begint altijd met een hoofdletter: ***Ara ararauna***.
- Bij ziekten worden de meest relevante symptomen vermeld.
- Bij diersoorten worden de voor de doelgroep meest relevante kenmerken genoemd.

-
- Bij honden- en kattenrassen en in mindere mate bij paarden- en runderrassen zijn vaak de belangrijkste erfelijke afwijkingen vermeld.
 - Bij belangrijke organisaties op dierengebied worden de standplaats en de website vermeld. Achter in dit boek is een lijst met de belangrijkste websites opgenomen.
 - Bij de diergeneesmiddelen, opgenomen in het woordenboek op werkzame stof, worden de belangrijkste indicaties genoemd.
 - De merknamen, geschreven met een hoofdletter en met ® aan het einde, van de belangrijkste diergeneesmiddelen, die nogal onderhevig zijn aan wisselingen, staan achter in het boek.

Lijst van gebruikte afkortingen en tekens

a.d.h.v.	aan de hand van
β	bèta
bijv.	bijvoorbeeld
bnw.	bijvoeglijk naamwoord
ca.	circa
cal	calorie
cc	kubieke centimeter
cm	centimeter
d.i.	dat is
d.m.v.	door middel van
e.a.	en andere
enz.	enzovoort
evt.	eventueel
i.p.v.	in plaats van
i.v.m.	in verband met
kcal	kilocalorie
kg	kilogram
m	meter
ml	milliliter
mm	millimeter
m.u.v.	met uitzondering van
nl.	namelijk
o.a.	onder andere
o.l.v.	onder leiding van
oogheelk.	oogheelkundig
tandheelk.	tandheelkundig
t.a.v.	ten aanzien van
t.b.v.	ten behoeve van
t.o.v.	ten opzichte van
znw.	zelfstandig naamwoord
*	verwijzingsteken naar een eveneens opgenomen trefwoord
®	registered (<i>Engels</i>), handelsmerk

A

***α*-2-agonist:** zie alfa-2-agonist.

Å zie ångström.

A vitamine zie vitamine A.

a-, an- (*Grieks*) (smst.) afwezigheid van; ontkenning, aan het begin van een woord betekent dit vaak niet- of on-, bijv. septisch = ziektekiemen bevattend, aseptisch = ziektekiemvrij.

a. arteria, bijv. a. carotis communis, halsslagader.

aa. mv. arterie.

aal syn. paling; zie *Anguilla anguilla*.

aalstreep een baan donker afstekend haar die midden door de manenkam en over de rug tot aan de staart loopt; komt voor bij sommige paardachtigen en andere zoogdieren; zie ook wildkleur, zebrastrepen.

aaltjesworm bij het varken *Strongyloides ransomi*, veelvoorkomende maag-darmworm die biggen oplopen bij het zuigen aan de uier van een besmette zeug.

aambeeld *incus.

aambeien *hemorroïden.

aan de wind *tympanie.

aaneenkleving *agglutinatie.

aangeboren *congenitaal.

aangeleerd gedrag gedrag dat niet van nature eigen is aan een dier, maar na de geboorte is aangeleerd; zie ook conditioneren.

aangifteplicht wettelijke plicht om bepaalde ziekten, zoals hondsdolheid, vogelpest, mond- en klauwzeer, te melden bij de overheid (NVWA), volgens de GWWD, art. 19 (dierhouder) en art. 100 (dierenarts).

aangifteplichtige dierziekten lijst met dierziekten opgesteld door de *OIE die gemeld moeten worden bij de overheid (NVWA); GWWD art. 19.1 en art. 100.

aangrijpingspunt 1. van een spier of pees: insertie, inplanting, aanhechting, meestal aan een bot. 2. van een medicijn: *receptor waar een medicijn zich mee bindt.

aanhechting *insertie.

aanslaan 1. beginnen met blaffen. 2. wanneer een therapie effectief is (aanslaat).

aanslag bij (water)vogels een niet gewenste kleurbijmenging in veren, snavel of loopbenen.

aanvaardbare dagelijkse opname internationale term: acceptable daily intake (ADI) (*Engels*); opnamehoeveelheid van verontreinigingsstoffen of toevoegingen aan voedsel waarvan geen negatieve gevolgen voor de gezondheid van mens of dier worden verwacht.

aanvangsdosis (farm.) syn. initiële dosis, startdosis; de dosis van een geneesmiddel aan het begin van de behandeling; kan lager (bij opbouwende dosis), gelijk aan (bij standaarddosis) of hoger (bij oplaaddosis) zijn dan de onderhoudsdosis.

aanvoerend *afferent.

AAP Stichting Apen, Adoptie en Protectie; stichting voor opvang van exotische dieren en apen in Almere; website: www.aap.nl.

aap verzamelnaam voor een groep dieren (de Primaten); deze omvat de halfapen (*Prosimiae*), apen (*Catarrhini*) en mensapen (*Hominoidea*).

aar, aartje *grasaar.

aardappellood *aardappelplant.

aardappelplant *Solanum tuberosum*, aardappellood, behoort tot de *nachtschadefamilie, giftige plant voor veel diersoorten, w.o. paarden.

aardhond jachthond die het wild onder de grond moet zoeken.

aars *anus.

aarsholte *cloaca.

aarsmade kleine, meestal witte worm die haar eieren afzet rond de anus en jeuk geeft, komt voor bij o.a. paarden; zie ook *Oxyuris*, *Enterobius vermicularis*.

aas 1. gestorven dier of prooierest. 2. lokmiddel om dieren te vangen, aan te trekken, te bekijken of te bestuderen.

aaseter dier dat leeft van dode dieren, bijv. gieren.

aasvlieg vlieg die haar eieren op vlees of aas legt, zie ook *Lucilia sericata*.

AAVW American Association of Wildlife Veterinarians (*Engels*); website: www.aavw.net.

abalone **Haliotis iris*.

abamectine wormmiddel, insecten- en mijtenbestrijdingsmiddel behorend tot de groep van avermectines; gebruikt voor orale toediening bij de kat.

abasie, abasia (*Grieks*) niet kunnen lopen door bijv. een hersen- of zenuwaandoening.

abaxiaal van het midden af, i.t.t. axiaal.

abcedering het ontstaan van een abces.

abces, abcessus (*Latijn*) etterbuil; met pus gevulde holte die normaal niet aanwezig is, bijv. *navelabces, *pijlabces.

abdomen (*Latijn*) buik, achterlijf (bij insecten).

abdominaal, abdominalis (*Latijn*) m.b.t. de buik.

abdominale ademhaling zie ademhaling.

abdomino (smst.) (*Latijn*) via of m.b.t. de buik; *abdominocentesis*, buikpunctie, aanprikken van de buik om vloeistof af te tappen.

abduceren een zijwaartse beweging maken, zie ook abductie.

abductie buitenwaartse beweging van een lichaamsdeel, i.t.t. *adductie.

abductor (*Latijn*) afvoerder; de spier die een lichaamsdeel van de middellijn af, zijwaarts beweegt; i.t.t. *adductoren.

aberdeen-angus runderras afkomstig uit Schotland; grootte: gemiddeld; kleur: zwart; kenmerk: hoornloos; gebruik: vlees; erfelijke afwijking: *mannosidose.

aberrant afwijkend, afdwalend, bijv. aberrante cilia zijn haren aan de binnenkant van het ooglid; geven vaak beschadigingen en irritatie aan de oogbol.

abessijn kortharig kattenras afkomstig uit Ethiopië; kenmerken: dubbele of driedubbele bandenmarkering in elke afzonderlijke haar, sierlijke lichaamsbouw, lijkt op een minipoema; vacht: kort, glad, aanliggend, fijn van structuur maar niet zacht, diverse kleuren; erfelijke afwijkingen: *amyloïdose, *atrofie van de *retina, *pyruvaatkinasedeficiëntie.

abietinezuur schadelijke stof die voorkomt in zaagsel, gemaakt van pijnbomenhout (dennen en sparren) en soms problemen geeft bij konijnen en knaagdieren, m.n. in de luchtwegen en lever.

abiose, abiosis (*Grieks*) niet levensvatbaar zijn; vroegtijdige dood door slechte lichamelijke toestand die al bij de geboorte bestond.

abiotrofie, abiotrophia (*Grieks*) geleidelijk verlies van levensvatbaarheid van bepaalde lichaamcellen, soms op erfelijke basis, o.a. bij de Zweedse Laplandhond; zie ook motorneuronziekte.

ablatie, ablatio (*Latijn*) loslating; wegnemen van een gezwel of orgaan; *ablatio retinae*, loslaten van het netvlies, geeft verlies van gezichtsvermogen en soms totale blindheid.

abomasum *lebmaag.

aborteren *verwerpen.

abortivum (*Latijn*) 1. middel om abortus op te wekken. 2. middel om een ziekte in de aanvang te onderdrukken.

abortus (*Latijn*) ontijdige geboorte, miskraam, *verwerpen, zie vroeggeboorte, abortus Bang.

abortus Bang syn. ziekte van Bang; besmettelijk verwerpen; bacteriële ziekte veroorzaakt door **Brucella abortus*, geeft verwerpen bij runderen; zoönose; zie ook brucellose.

abortus blauw tot 1991 'mysterieuze varkensziekte' genoemd, *porciene reproductiefen respiratoir syndroom* PRRS; verwekker is een klein RNA-virus uit de groep van arterivirussen; symptomen: bij zeugen vroegtijdig verwerpen en/of geboorte van zwakke biggen; bij jonge biggen ademhalingsproblemen; kan tegen gevaccineerd worden.

abrasie, abrasio (*Latijn*) 1. het verwijderen van weefsel door afkrabben, bijv. bij curettage. 2. de normale afslijting van het gebit.

absence (*Frans*) kortstondig bewustzijnsverlies, bijv. bij epilepsie.

absorbens (*Latijn*) mrv. absorbentia; opslorpend of zuurbindend middel.

absorberen aantrekken, vasthouden, opnemen van stoffen.

absorptie opslorping. 1. opneming van vloeistoffen (bijv. exsudaten) of opgeloste bestanddelen (bijv. voedingsstoffen) in de lichaamsvloeistof; opneming van bijv. voedingsstoffen of geneesmiddelen door de darmwand. 2. het proces waarbij vaste stoffen in het lichaam worden opgelost en in de lichaamsvloeistof opgenomen (n.t.v.m. adsorptie).

abundantie talrijkheid m.b.t. het aantal dieren van een soort of soortgroep in een bepaald gebied.

Acanthocephalus parasitaire worm met stekels op zijn kop (proboscis); leeft in de ingewanden van o.a. zoogdieren en vissen.

acanthoom, acanthoma snelgroeiend, meestal goedaardig huidgezwel uitgaande van de stekelcellenlaag van de epidermis.

acanthose, acanthosis proliferatie van de stekelcellenlaag van de huid; *acanthosis nigricans*, zgn. olifantenhuid, donkergekleurde acanthose met vergroting van de huidpapillen; *hyperacanthose*, woekering, bijv. in de vorm van wratten en *condyloemen.

acanthocyt afwijkende rode bloedcel gekenmerkt door stekeltjes.

acapnie (*Grieks*) te laag gehalte of afwezigheid van CO₂ in het bloed; zie ook capnograaf.

acariasis ziekte veroorzaakt door mijten of teken, in de regel in de huid door bijv. **Sarcoptes*, of in de longen bij primaten.

acaricide bestrijdingsmiddel tegen *mijten, o.a. *schurftmijten.

Acarina orde van de mijten waartoe de schurftmijten behoren; zie ook scabiës.

acariose ziekte veroorzaakt door een *mijt.

acarologie studie van mijten (spinachtigen).

Acarus (*Latijn*) zie mijt.

acceptable daily intake (*Engels*) ADI; zie aanvaardbare dagelijkse opname.

accessoire geslachtsklieren bijkomende geslachtsklieren zoals de zaadblaasjes, prostaat en cowperklieren; spelen een rol bij de rijping van de zaadcellen en productie van het zaadvocht.

accident ongeval, toeval, voorval; zie ook CVA.

accommodatie 1. aanpassing. 2. vermogen van de ogen om op verschillende afstanden scherp te zien door boller of minder bol worden van de ooglens; zie ook nabijheidspunt.

accretie *L* vergroeiing.

accumulatie opeenhoping; zie ook cumulatie.

ACE angiotensineconverterend enzym; *ACE-remmers*, *ACE inhibitors E*, syn. acer; geneesmiddelen die bloeddrukverlagend werken doordat ze remmend werken op het ACE; zie ook RAAS, benazepril, enalaprilmaleaat.

acepromazine antipsychoticum uit de groep van de fenothiazines; indicaties: agressie, kalmering tijdens vervoer, bij stress; premedicatie voor narcose; contra-indicaties: hypotensie, hypothermie, epilepsie, bloedarmoede; bijwerkingen: hypotensie, verhoging adem- en hartfrequentie, spierslapte, soms excitatie, bij katten tevens tremoren, lange sedatie bij grote rassen.

acer zie ACE.

acetabulum (*Latijn*) 1. azijnnapje. 2. gewrichtskom in het heupbeen voor de kop van het dijbeen; zie ook heupdysplasie.

aceton stof die o.a. in bloed en urine voorkomt bij diabetes mellitus en acetonemie; heeft een typische geur en behoort tot de *ketonlichamen; wordt gevormd bij vasten in het algemeen, of snelle mobilisatie van vetreserves, o.a. bij hoogproductieve melkkoeien (zie slepende melkziekte) en drachtigheidsvergiftiging bij het schaap.

acetonemie aanwezigheid van aceton in het bloed; zie ook slepende melkziekte, ketose.

acetonurie aanwezigheid van aceton in de urine, o.a. bij zwangerschapsvergiftiging, drachtigheidsvergiftiging bij het schaap en slepende melkziekte.

acetylcholine ACh, neurotransmitter; chemische stof die een prikkel overbrengt tussen twee zenuwuiteinden of tussen zenuw en spier; zie ook cholinesterase, synaps.

acetylcholine-esteraseremmer stof die de afbraak van acetylcholine remt en waardoor de werking wordt verlengd.

acetylcysteïne (dier)geneesmiddel; maakt taai slijm in de luchtwegen dunner (vloeibaarder) zodat het makkelijker is op te hoesten; gebruikt bij aandoeningen van de luchtwegen met de productie van taai slijm zoals bronchitis, emfyseem en *COPD bij het paard.

acetylsalicylzuur (farm.) aspirine; bekend middel met een pijnstillende (analgetische), koortswerende (antipyretische) en ontstekingsremmende (antiflogistische) werking; de werking en bijwerkingen berusten op de invloed die acetylsalicylzuur uitoefent op de aanmaak van *prostaglandinen; lokale toepassing als keratolyticum (bijv. in zalven).

ACh zie acetylcholine.

achalasia (*Grieks*) niet volledig kunnen ontspannen van de gladde spieren, bijv. in de slokdarm (oesofageale achalasia).

achal-tekkiner *volbloed paardenras uit de voormalige Sovjet-Unie (Turkmenistan) dat van oudere oorsprong is dan het *Arabisch volbloed; ook in West-Europa worden op kleine schaal achal-tekkiners gefokt.

achillespees *tendo calcaneus*, pees waarmee de kuitspieren aan de hiel zijn vastgehecht.

achondroplasia (*Grieks*) een autosomaal dominant erfelijke stoornis in de ontwikkeling van het kraakbeen; veroorzaakt vaak gebrekkige groei en verkromming van de lange beenderen t.g.v. vroegtijdige verbening van de groeischijven; aangeboren bij bepaalde kortbenige hondenrassen zoals (Engelse) bulldog, bassets en teckels.

achterblijver dier dat in de groei achterblijft in de koppel; kan diverse oorzaken hebben, zoals wormen.

achterhand achterste derde deel van het lichaam; bekken en achterbenen samen; zie ook voorhand, middenhand.

achterhoofd occiput; *achterhoofdsbeen*, os occipitale; *achterhoofds-gat*, foramen magnum, grote opening in de schedel waardoor het ruggenmerg in verbinding staat met het verlengde merg; *achterhoofdsknobbel*, 1. een van de twee uitstekende delen op het achterhoofdsbeen, aan weerszijden van het achterhoofds-gat; deze vormen een gewricht met de eerste halswervel. 2. een vaak onjuiste benaming voor jachtknobbel.

achterknie zie knie; 'knie van het achterbeen', i.t.t. de voorknie, de carpus.

achterkwartier zie kwartier.

achteruier twee achterste kwartieren van de uier bij bijv. de koe; zie ook vooruier.

achterwortel streng van sensibele zenuwen aan de dorsale (rug)zijde van het ruggenmerg; zie wortel.

aciclovir medicijn tegen herpesvirussen bij mensen en diverse diersoorten, bijv. olifanten met infectie van het dodelijke herpesvirus.

acid (*Engels*) zuur.

aciditeit zuurgehalte, zuurgraad.

acidofiel, acidifiel zuur aantrekkend, kleurbaar met zure kleurstoffen, goed gedijend in een zuur milieu.

acidose, acidosis zuurvergiftiging, ophoping van zuren in het bloed waardoor de pH-waarde van het bloed daalt (ca. 7,4), i.t.t. alkalose; zie ook maandagziekte.

acidum (*Latijn*) zuur.

Acinonyx jubatus *jachtluipaard.

acinus mrv. acini; kleinste anatomische eenheid van de lever.

acne (*Grieks*) puistvormende ontsteking van de talgklieren van de huid; de oorzaken zijn o.a. hormonale veranderingen en contact met bepaalde stoffen.

acquired immuno deficiency syndrome (*Engels*) *aids.

acrocefalie (abnormale) vergroting van de schedel.

acrodontie gebitselement zonder wortel; staat in de kaakwand bij sommige reptielen.

acromegalie (*Grieks*) vorm van reuzengroei bij volwassenen gekenmerkt door uitgroei van de uiteinden van botten, bindweefsel en ingewanden; oorzaak is een overproductie van groeihormoon; bij de hond zowel door endogeen progestageen (luteale fase) als exogeen progestageen geïnduceerd groeihormoon (oestruspreventie); bij de kat door een groeihormoonproducerende neoplasie in de hypofyse; zie ook gigantisme.

acromion (*Grieks*) schouderpunt, punt van scapula.

acrosoom kapje op de kop van de zaadcel.

ACTH adrenocorticotroop hormoon; hormoon uit de hypofyse dat de bijnieren aanzet tot de productie van bijnierschors hormonen (corticosteroiden); te veel ACTH kan de ziekte van *Cushing veroorzaken.

actie aanduiding van het gangwerk van het paard; *knieactie*, de voorknieën worden hoog opgetrokken, *ruime actie*, het paard neemt grote passen; *vlakke actie*: de benen worden gestrekt naar voren bewogen.

actieve immunisatie zie vaccinatie, immunisatie.

actieve kool poreus gemaakte koolstof die makkelijk aan stoffen bindt en deze zo onschadelijk maakt; grondstoffen hiervoor zijn turf, hout, bruinkool of kokosnoot; wordt toegepast bij vergiftigingen, diarree en in filters van aquaria.

actinobacillose bacteriële infectie, vaak met knobbels in de weke delen en lymfeknopen van bijv. kop en tong bij m.n. runderen; wordt veroorzaakt door de gramnegatieve *coccobacillus* behorend tot het genus *Actinobacillus*; lijkt op *actinomyose.

Actinobacillus equuli veroorzaakt infecties bij neonati, respiratoire infecties, genitale infecties, nefritis, endocarditis, meningoencefalitis, artritis, abortus bij het paard.

Actinobacillus pleuropneumoniae App, syn. eenzijdige longontsteking bij het varken; gramnegatieve bacterie; verwekker van heftige pneumonie en pleuritis bij het varken; vroegere naam: *Haemophilus pleuropneumoniae*.

Actinobacillus suis veroorzaakt polyserositis, endocarditis, pneumonie, genitale infecties, abortus, septikemie bij het varken; vroeger *Corynebacterium suis* genoemd.

Actinomyces bovis bacteriële infectieziekte in de kaak- en keelstreek bij m.n. runderen; geeft een gezwollen tong, houttong of komkommertong; lijkt op *actinobacillose.

Actinomyces pyogenes **Arcanobacterium pyogenes*.

Actinomyces suis verwekker van de melkklier (granulomateuze mastitis), nierbekkenontsteking en abortus bij varkens.

actinomycine een groep antibiotica afkomstig van verschillende soorten van het gist *Streptomyces*, die actief zijn tegen bacteriën en schimmels; weinig gebruikt als antibioticum vanwege toxiciteit.

actinomyose (*Grieks*) bacteriële infectieziekte bij m.n. runderen; de verwekker kleurt grampositief en behoort tot het genus *Actinomyces*, lid van de familie *Actinomycetaceae* die groeit als een mycelium met filamenten die snel breken in onregelmatige stukken wat betreft vorm en maat; zie *Actinomyces bovis*, *Actinomyces suis*.

activator stof waardoor een andere stof of een mechanisme werkzaam wordt; tgst. inhibitor.

actomyosine een verbinding van actine en myosine, contractiel eiwit van het dwarsgestreepte spierweefsel.

acupunctuur Chinese geneeswijze, werkt met dunne naalden die op bepaalde plaatsen van het lichaam worden ingebracht, voor verdoving of ter behandeling van (pijnlijke) aandoeningen.

acusticus (*Latijn*) m.b.t. het gehoor.

acute hoefbevangenheid zie hoefbevangenheid.

acute natte dermatitis *hot spot.

acuut plotseling beginnend en hevig verlopend, i.t.t. chronisch.

acyclisch het ontbreken van een seksuele cyclus bij vrouwelijke zoogdieren door inactieve eierstokken.

acyclovir *aciclovir.

Ad Usum Veterinarium *AUV.

ad libitum (*Latijn*) naar keuze, naar believen, onbeperkt, bijv. bij voeding.

adactylie (*Grieks*) aangeboren afwezigheid van poten of klauwen.

adamantine tandglazuur.

adamsappel *strottenhoofd.

adams-stokes aanval aanval van kortdurend bewustzijnsverlies door onvoldoende hartwerking.

adaptatie aanpassingen van een soort, lichaam of lichaamsdelen om onder bepaalde gewijzigde omstandigheden te overleven.

adder *Vipera berus*, 60-80 cm lange giftige slang, in Nederland voorkomend in vochtige of iets drogere heide en hoogveen, soms ook bij of in bossen; gif is voor de mens niet dodelijk tenzij het direct in de bloedbaan komt, medische hulp altijd noodzakelijk; kan voor hond en kat fataal zijn.

Addison, ziekte van syn. (primair) hypoadrenocortisme; onvoldoende functie van de bijnierschors (bijnierschorsinsufficiëntie) m.a.g. o.a. optreden van uitdroging, zwakte, krachteloosheid, vermagering, anemie, eosinofilie, zouthonger, anorexie, hyperkaliëmie en hypotensie; therapie: infusen, glucocorticoïd, mineralocorticoïd (aldosteron); zonder therapie: sterfte binnen enkele dagen; vgl. ziekte van Cushing.

additief, additivum mrv. additieven, additiva; toevoegsel; stof die aan voedingsmiddelen/substanties wordt toegevoegd ter verbetering van smaak, geur, kleur of houdbaarheid om groei of productie te verhogen, of om een medicinaal effect te bereiken.

adductie binnenwaartse beweging van een lichaamsdeel, i.t.t.

*abductie.

adductoren aanvoerders; de spieren die een lichaamsdeel naar het lichaam toe bewegen, bijv. de voorpoten tegen de romp; i.t.t.

*abductoren; zie ook adductie.

adelaarsvaren *Pteridium aquilinum*, giftige plant, geeft diarree bij runderen en ademhalingsproblemen bij varkens.

adembuis zie stigma.

ademfrequentie ademhalingsfrequentie, AH-frequentie; aantal in- en uitademingen per minuut; normaalwaarden in rust bij de

hond: 10-30/min; bij de kat: 20-40/min; bij het konijn: 50-60/min; bij het paard: 8-14/min; bij het rund: 10-30/min.

ademgang *meatus nasi ventralis.

ademat syn. blaasgat; neusgang uitmondend boven op de kop bij dolfinen en walvissen.

ademgeluiden geluiden veroorzaakt door de ademhaling en te beluisteren met de stethoscoop; *vesiculaire ademgeluiden*; ademgeluiden te horen op de borstkas (de longvelden) bij gezonde longen; klinkt als lopen door versgevalen sneeuw; zie ook knisteren; *bronchiale ademgeluiden*; normale geluiden als deze te horen zijn op de luchtpijp, maar als ze te horen zijn op de borstkas is dit afwijkend; zijn te verwachten bij bronchitis (geeft *rhonchi door slijm in de bronchiën), longontsteking door longwormen; geven vaak *chiemen en piepen (muziekdoos).

ademgeruis zie ademgeluiden.

ademhaling respiratie, de verversing van lucht in de longen met als doel de opname van zuurstof en de uitscheiding van kooldioxide en andere afbraakstoffen; één ademhalingsbeweging, dus één inademing plus één uitademing; costoabdominale ademhaling is voor zoogdieren het meest normale type; *abdominale ademhaling*, buikademhaling, overmatige beweging tijdens ademen met de buik en middenrif; *costale ademhaling*, overmatige beweging tijdens ademen met de borstkas; *costoabdominale ademhaling*, de normale ademhaling met borst en buik; *pendelende ademhaling*, type ademhaling waarbij de inspiratie niet gepaard gaat met een welving van de buik maar de buikomvang bij inspiratie juist afneemt; ontstaat bij functieverlies van het diafragma; *verscherpte ademhaling*, komt vaak voor ter compensatie van een verlies aan longcapaciteit.

ademhalingsspieren spieren die verantwoordelijk zijn voor de inspiratie en expiratie, zoals het middenrif en de tussenribspieren.

ademinuutvolume amv; 1. de hoeveelheid lucht die bij een normale ademhaling in één minuut wordt ingeademd. 2. ademvolume vermenigvuldigd met ademfrequentie per minuut.

ademnood *dyspneu.

ademvolume hoeveelheid lucht die normaal in één ademhaling ververst wordt.

adenine bouwstof van de *nucleïnezuren; purinebase die koppelt met thymine in de DNA-dubbele helix.

adenitis (*Grieks*) klierontsteking.

adeno m.b.t. klieren.

adenocarcinoom kwaadaardige tumor van klierweefsel.

adenohypofyse hypofysevoorkwab, deel van de *hypofyse die diverse hormonen aanmaakt zoals ACTH (adenocorticotroop hormoon), FSH (follikel stimulerend hormoon), GH (groeihormoon, somatotrofine), LH (luteïniserend hormoon), MSH (melanocytenstimulerend hormoon), PRL (prolactine) en TSH (thyroïd- of schildklierstimulerend hormoon).

adenoïd klierachtig.

adenomyosis uteri *endometriose.

adenoom, adenoma (*Grieks*) goedaardig klierweefselgezwel.

adenosinedifosfaat ADP; voorloper van *adenosinetrifosfaat in de energiehuishouding van het organisme.

adenosinemonofosfaat 1. AMP; molecuul dat overblijft als van ADP een P-molecuul wordt afgesplitst en energie vrijkomt. 2. een fosfaatgroep.

adenosinetrifosfaat ATP; een nucleotide dat cofactor is bij vele enzymatische reacties in het lichaam; wordt uit adenosinedifosfaat gevormd bij de oxidatie van suikers, eiwitten en vetten (hoofdzakelijk in de mitochondriën) en wordt verbruikt bij energiebehoevende processen in de cel.

adenovirus groep van morfologisch op elkaar gelijkende DNA-virussen, met voorkeur voor lymfatisch weefsel, onderverdeeld in verschillende typen die o.a. de zgn. verkoudheidsziekten veroorzaken.

adeps (*Latijn*) vet; *adeps lanae* (farm.), wolvet (watervrij); *adeps suillus* (farm.), reuzel (varkensvet), gebruikt als zalfbasis.

adeps lanae *wolvet.

ader vene, (*Latijn*) vena, mrv. venae; bloedvat dat het bloed naar het hart toe voert; vgl. slagader.

aderlaten venasectie, het aftappen van bloed uit een ader als therapie.

aderontsteking *flebitis.

aderpols *venenpols.

aderverkalking *arteriosclerose, atherosclerose.

adervlecht veneuze plexus, vlechtwerk van bloedvaten.

ADH 1. antidiuretisch hormoon; zie vasopressine. 2. alcoholdehydrogenase; een leverenzym dat alcohol omzet.

adherent vergroeid, nauw verwant, samenhangend.

adhesie (*Latijn*) aanhechting; 1. het door bindweefselvorming aan elkaar groeien van twee tegen elkaar liggende weefseloppervlakten.

vlakken, soms met strengvorming, 2. verkleving, bijv. door fibrine. 3. aantrekking tussen een vloeistof en een vaste stof.

ADI acceptable daily intake (*Engels*); zie aanvaardbare dagelijkse opname.

adipeus vet, dik, zwaarlijvig.

adipokinine weefselhormoon gevormd in het vetweefsel; werkt als ontstekingsmediator.

adipositas (*Latijn*) syn. obesitas, vetlijvigheid, overgewicht; vetzucht, corpulentie.

adiposurie (*Latijn*) syn. lipurie; afscheiding van vet in de urine.

adiposus (*Latijn*) uit vet bestaand.

aditus (*Latijn*) toegang, ingang.

adjuvans (*Latijn*) (farm.) mrv. adjuvantia; een stof die zonder zelf werkzaam te zijn, de werking van een medicijn of vaccin ondersteunt.

adjuvant 1. (znw.) elke factor die de *immuunrespons versterkt bij contact met het antigeen. 2. (bnw.) toegevoegd, aanvullend, behulpzaam; *adjuvante therapie*, ondersteunende medicamenteuze behandeling bij of na een bestraling of chirurgische ingreep, bijv. met cytostatica; zie ook chemotherapie.

ADL-honden syn. hulphond; honden die een bijdrage leveren aan het algemeen dagelijks leven van motorisch gehandicapten.

adnex (*Latijn*) mrv. adnexa; wat erbij behoort, aanhangsel.

adolescentie ontwikkelingsfase tussen het verschijnen van de secundaire geslachtskenmerken en het bereiken van de volwassenheid.

adontie het ontbreken van de tanden en de aanleg daarvan.

ADP *adenosinedifosfaat.

adren (*Latijn*) bijnier.

adrenaal onder invloed van de bijnier.

adrenalectomie verwijdering van één of beide bijniëren.

adrenaline syn. epinefrine; (stress)hormoon, gemaakt in het bijniermerg dat vrijkomt bij opwinding en stress, en bloeddrukverhogend werkt.

adrenalitis ontsteking van de bijnier.

adrenerg(isch) m.b.t. sympathische zenuwvezels die bij prikkeling stoffen produceren met een effect als van adrenaline.

adrenocorticotroop werkend op de bijnierschors.

adrenocorticotroop hormoon zie ACTH.

adsorptie de hechting van een opgeloste of gasvormige stof aan het oppervlak van een andere stof (niet van toepassing met absorptie, resorptie).

adstringerende stof stof met samentrekkende werking op bloedvaten, bijv. gebruikt bij diarree en diffuse bloedingen.

adult volwassen, tot voortplanting in staat; zie ook juveniel, adolescentie, metamorfose.

adulticide middel dat volwassen parasieten doodt, bijv. een ontwormmiddel.

ADV *Aleutian disease virus.

AE *aviaire encefalomyelitis.

Aelurstrongylus abstrusus longworm bij katachtigen met landslakken als tussengastheer.

aer (*Grieks*) lucht.

aeratie *ventilatie.

aero- (smst.) lucht-.

Aerobacter bacteriële infectie bij het varken; geeft blaas- en nierontsteking.

aerobe dissimilatie verbranding in lichaamcellen; afbraak van stoffen waarbij zuurstof wordt gebonden en energie vrijkomt.

aerobiën, aeroben (*Grieks*) bacteriën die zich zonder zuurstof niet kunnen ontwikkelen.

aerofagie syn. luchtslikken; onbewust inslikken van lucht; zie ook luchtzuiger, kribbenbijten.

aerogeen via de lucht aangevoerd, zich door de lucht verplaatsend, bijv. van een besmetting.

Aeromonas (bact.) geslacht van gramnegatieve staafjes verwant met **Enterobacter* dat hoofdzakelijk darminfectie teweegbrengt.

aeroob (*Grieks*) zuurstof bevattend, zuurstof behoevend.

aerosol (spuit)nevel; 1. wat uit een spuitbus komt, o.a. gebruikt voor verstuiving van een opgelost geneesmiddel tot in de longalveolen. 2. vochtdruppels die door dieren worden verspreid door hoesten, niezen en uitademen; zo kan overdracht van ziekteverwekkers plaatsvinden, o.a. tbc en influenza. 3. type vaccinatie die als nevel over kuikens en kippen gesprayd wordt.

Aesculapius (*Latijn*) god der geneeskunde.

AF zie alkalische fosfatase.

afakie, aphakia (*Grieks*) afwezigheid van de ooglens, soms erfelijk zoals bij het hondenras sint-bernard.

afasie, aphasia (*Grieks*) verzamelnaam voor alle door hersenletsel veroorzaakte stoornissen die leiden tot een vermindering of verlies van het verstandelijk vermogen.

afbiggen biggen, werpen van jongen bij het varken.